

The Quest for Sustainable Inclusion

Prepared by: Yamuna Basnet | March 2026

This knowledge brief is based on the findings of two field studies conducted in 2025 by Narayani Chaudhari and Barsha Manandhar. Their research, focusing on Yashodhara Secondary School (YSS) and the Bhojpur Residential Basic School of the Deaf (BRBSD), provides an in-depth examination of the educational landscape for children with disabilities (CWD) in the Bhojpur District. By integrating the findings of these two reports, we gain a detailed understanding of how national mandates interact with local realities, the subjective well-being of the students, and the physical and human resource constraints in their daily lives.

within only three physical classrooms, a limitation that fundamentally restricts the ability to deliver grade specific and tailored instructions.

The “Resourcist” Approach vs. Functional Adequacy

A central finding that is apparent across both studies is the disconnect between the availability of resources and their adequacy. While the government and local municipality can

Institutional Profiles and the Role of Residential Care

The research is based on the two specialized education systems in the region: Yashodhara Secondary School, established in 2060 B.S., operates a resource classroom that serves as a safe haven for 12 students with diverse disabilities, ranging from intellectual impairments to physical challenges. The Bhojpur Residential Basic School of the Deaf (BRBSD), a more recent and specialized institution established in 2076 B.S., focuses exclusively on the needs of 23 students with hearing impairments.

For many families in remote areas of Bhojpur, these institutions are the only viable path to education. The residential component provides a structured environment that many students lack at home due to poverty or social stigma. While both the schools have made an admirable effort in creating safe environments by creating separate residential quarters for male and female students, the infrastructure is under significant pressure. BRBSD, for instance, manages students from five different grade levels

point to lists of items distributed, the practical utility of these items is often compromised.

Assistive Devices and Quality Gaps: The distribution of hearing aids and other assistive technologies is frequently cited as a success by local authorities. However, student and teacher feedback reveals that these devices are often of substandard quality. Since many are non-durable and lack the precision required for effective classroom participation, the students are unable to make use of it to the fullest.

The Curriculum Mismatch: The most significant barrier to learning is the adherence to a “one-size-fits-all” national curriculum. Despite policies suggesting inclusive education, the materials used are designed for non-disabled students. This creates a pedagogical wall where teachers struggle to translate standard textbooks into formats that resonate with the diverse cognitive and sensory profiles of their students.

Nutritional and Financial Constraints: The study highlights a troubling financial reality: the midday meal allowance is set at just Rs. 15 per student. Given the high cost of nutritious food in rural areas, this amount is insufficient. Schools are often forced to choose between quantity and quality, potentially impacting the long-term physical health and development of the students.

Limited physical Infrastructures: Despite the school buildings being designated as 'disability friendly' on paper, the reality is far from it. The washrooms created for students with disabilities are decidedly narrow and hampers those reliant on wheelchairs. The limited play space also limits their mobility.

Human Resources and Inclusion

While physical resources are often lacking, the relationship between students, teachers, and caregivers is the primary driver of student satisfaction. Students reported high levels of subjective well-being derived from the sense of "togetherness" and the care provided by school staff. For many, the school is the only place where they feel seen and valued rather than being treated as a burden.

However, this supportive environment is fragile since the research identifies a critical shortage of personnel. Caregivers and teachers often take on multiple roles acting as educators, parents, and healthcare providers without adequate support and rest. This burden is exacerbated by a lack of specialized training, and many staff members were assigned to these specialized roles without prior experience in disability-specific pedagogy or sign language.

Systemic Barriers and Policy Discrepancies

The research uncovers several layers of friction between the "Act Relating to Rights of Persons with Disabilities, 2017" and the local implementation in Bhojpur.

Administrative Hurdles: The process for obtaining disability identity cards is slow and bureaucratic. Since these cards are the prerequisite for accessing government allowances and legal entitlements, any delay in issuance results in the direct exclusion of students from the social safety net they are promised.

Funding Delays: While funds are theoretically allocated at the national level, their arrival at the municipal and school levels is often delayed. This unpredictability prevents schools from planning infrastructure improvements or purchasing high-quality educational materials in a timely manner.

Communication Barriers in the Community: Outside the school gates, students at BRBSD face extreme social isolation. Because the broader community and often the students' own families cannot communicate in sign language, the students remain marginalized from the social and economic life of their villages.

Disclaimers

The views expressed herein do not necessarily represent those of IDRC or its Board of Governors.

Key Recommendations for the Participant Schools and Local Authorities

The combined findings suggest that the current approach to disability in Bhojpur is largely "welfarist" and focused on providing basic care and meeting immediate needs. To move toward true inclusion, a shift toward a "capability approach" is required. This means moving beyond the distribution of goods and focusing on empowering students to lead independent lives.

Institutionalizing Specialized Training: Provisions should be made so that mandatory and government-led certification programs are available for all teachers and caregivers working with CWD.

Curriculum Adaptation: Developing and implementing a flexible curriculum that allows for individualized learning goals and alternative assessment methods.

Strengthening Monitoring and Quality Control: Establishing local committees to ensure that assistive devices and nutritional programs meet high-quality standards.

Vocational Integration: Expanding skill-based training such as the existing candle and essence-making programs to ensure that students have a pathway to economic independence once they reach the age of 16 and must leave the residential program.

Reference

- Chaudhari, N. (2025). *Identifying the gaps between policy and practice in providing resources for students with disabilities: A case study of Bhojpur District, Nepal*. Kathmandu University School of Arts.
- Manandhar, B. (2025). *Exploring the adequacy and satisfaction of resources in achieving well-being for children with disabilities: A case study of Bhojpur District*. Kathmandu University School of Arts.

Acknowledgements

This work was supported by the Global Partnership for Education Knowledge and Innovation Exchange, a joint endeavour with the International Development Research Centre, Canada.

दिगो समावेशीकरणको खोजी

यमुना बस्नेत द्वारा तयार सामग्री | मार्च २०२६

यो ज्ञान संक्षेप सन् २०२५ मा नारायणी चौधरी र वर्षा मानन्धरले गरेका दुई महत्त्वपूर्ण क्षेत्रगत अध्ययनका निष्कर्षहरूमा आधारित छ। यी अनुसन्धानहरूले भोजपुर जिल्लाका यशोधरा माध्यमिक विद्यालय र भोजपुर बहिरा आवासीय आधारभूत विद्यालयलाई मुख्य आधार बनाएर अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको शैक्षिक अवस्थाको गहिरो विश्लेषण गरेका छन्। यी दुवै प्रतिवेदनहरूको खोजहरूलाई जोडेर हेर्दा हामीले सरकारी नीति र स्थानीय यथार्थ बीचको भिन्नता, विद्यार्थीहरूको सन्तुष्टि र भौतिक तथा मानवीय स्रोतका चुनौतीहरूलाई प्रस्टसँग बुझ्न सक्छौं।

पढाउनु पर्ने बाध्यता छ, जसले गर्दा प्रत्येक विद्यार्थीको क्षमता अनुसारको गुणस्तरीय शिक्षा दिन गाह्रो भइरहेको छ।

स्रोतको उपलब्धता र गुणस्तरमा देखिएका चुनौतीहरू

अनुसन्धानका अनुसार, कागजी रूपमा स्रोतहरू उपलब्ध देखिए तापनि ती कति उपयोगी र गुणस्तरीय छन् भन्ने कुरामा ठूलो प्रश्न उठेको छ।

संस्थागत विवरण र आवासीय शिक्षाको महत्त्व

भोजपुरमा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागि दुईवटा मुख्य शिक्षण संस्थाहरू सक्रिय छन्। वि.सं. २०६० मा स्थापना भएको यशोधरा माध्यमिक विद्यालयले हाल १२ जना बौद्धिक तथा शारीरिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई विशेष स्रोत कक्षा र आवासीय सुविधा प्रदान गर्दै आएको छ। त्यस्तै, वि.सं. २०७६ मा स्थापना भएको भोजपुर बहिरा आवासीय आधारभूत विद्यालयले २३ जना सुस्तश्रवण भएका बालबालिकाहरूलाई विशेष शिक्षा प्रदान गरिरहेको छ। यी विद्यालयहरू केवल शैक्षिक केन्द्र मात्र नभई दुर्गम क्षेत्रका बालबालिकाहरूका लागि एउटा भरपर्दो आश्रयस्थल पनि हुन्। धेरै परिवारका लागि यी विद्यालयहरू आफ्ना बालबालिकालाई शिक्षा दिने एकमात्र माध्यम बनेका छन्। यहाँ छात्र र छात्राहरूका लागि छुट्टाछुट्टै आवासीय भवनहरूको व्यवस्था गरिएको छ, जुन एक सकारात्मक पक्ष हो। तर, विद्यार्थीहरूको संख्या बढ्दै जाँदा भौतिक पूर्वाधारमा भने निकै चाप परेको देखिन्छ। उदाहरणका लागि, भोजपुर बहिरा आवासीय आधारभूत विद्यालयमा पाँचवटा कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई केवल तीनवटा कोठामा राखेर

सहायक सामग्री र गुणस्तरको समस्या: नगरपालिकाले श्रवण यन्त्र जस्ता सामग्रीहरू वितरण त गर्छ, तर विद्यार्थी र शिक्षकहरूको गुनासो सुन्ने हो भने ती सामग्रीहरू गुणस्तरीय छैनन्। यी यन्त्रहरू चाँडै बिग्रने र प्रभावकारी नहुने भएकाले विद्यार्थीहरूले यसबाट सोचेजस्तो फाइदा लिन सकेका छैनन्।

पाठ्यक्रम र शिक्षण सिकाइ: नेपालमा समावेशी शिक्षाको नीति भए तापनि अहिलेको पाठ्यक्रम सबैका लागि एउटै खालको भएकाले अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूको विशेष आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न सक्दैन। सामान्य विद्यार्थीका लागि बनाइएका पाठ्यपुस्तकहरू प्रयोग गर्दा शिक्षकहरूलाई बुझाउन र विद्यार्थीहरूलाई सिक्न निकै कठिन भइरहेको छ।

पोषण र आर्थिक समस्या: अध्ययनले एउटा दुःखद वास्तविकतालाई पनि उजागर गरेको छ: विद्यार्थीहरूको दिवा खाजाका लागि सरकारले दैनिक प्रति विद्यार्थी केवल १५ रुपैयाँ मात्र उपलब्ध गराउँछ। महँगोको समयमा यो रकमले सन्तुलित र पोषणयुक्त खाना खुवाउन सम्भव नभएकोले बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य र विकासमा असर पर्न सक्ने देखिन्छ।

पूर्वाधारको नाममात्रको पहुँच: विद्यालयका भवनहरू 'अपाङ्गता मैत्री' भनिए तापनि व्यवहारमा ती पूर्ण छैनन्। अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूका लागि बनाइएका शौचालयहरू साँघुरा हुनु, हिलचेयर गुड्न कठिन हुनु र पर्याप्त खेल मैदान नहुनुले उनीहरूको हिँडडुल गर्ने स्वतन्त्रतालाई खुम्च्याएको छ।

मानवीय स्रोत र भावनात्मक वातावरण

भौतिक स्रोतको अभाव भए तापनि शिक्षक र कर्मचारीहरूको व्यवहारले विद्यार्थीहरूलाई ठूलो ढाडस दिएको छ। विद्यार्थीहरूले विद्यालयमा साथीभाइ र शिक्षकहरूसँग पाउने माया र सामिप्यताका कारण आफूलाई सुखी र सुरक्षित महसुस गरेको बताएका छन्। धेरैका लागि यी विद्यालयहरू एउटा यस्तो ठाउँ हो जहाँ उनीहरूलाई कसैले 'बोझ'को रूपमा हेर्दैनन्। तर दुर्भाग्यवश, यो सकारात्मक वातावरण पनि जोखिममा छ किनकि यी संस्थाहरूका कर्मचारीहरूको संख्या निकै कम छ। केयरगिभर र शिक्षकहरूले चौबिसै घण्टा खटिनुपर्ने र धेरै जिम्मेवारी सम्हाल्नुपर्ने हुँदा उनीहरूमा मानसिक थकान बढ्न सक्छ। यसबाहेक, धेरै शिक्षकहरूसँग अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई पढाउने विशेष तालिमको अभाव छ।

नीति र कार्यान्वयन बीचको खाडल

नेपालको "अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी ऐन, २०७४" ले धेरै सुविधाहरू सुनिश्चित गरे पनि भोजपुरको स्थानीय तहमा यसको कार्यान्वयन फितलो देखिन्छ।

प्रशासनिक झन्झट: अपाङ्गता परिचयपत्र बनाउने प्रक्रिया निकै ढिलो र झन्झटिलो छ। यो परिचयपत्र नभएसम्म विद्यार्थीहरूले पाउने सामाजिक सुरक्षा भत्ता र अन्य कानुनी सुविधाहरूबाट वञ्चित हुनुपर्ने अवस्था छ।

बजेटको ढिलाइ: केन्द्रबाट बजेट विनियोजन भए पनि स्थानीय तह र विद्यालय सम्म आइपुग्न निकै समय लाग्छ। यसले गर्दा विद्यालयका भौतिक संरचना बनाउन वा शैक्षिक सामग्री किन्न ढिलाइ हुने गरेको छ।

समुदायमा सञ्चारको अभाव: विद्यालय बाहिरको समाजमा र कतिपय अवस्थामा आफ्नै परिवारमा पनि साङ्केतिक भाषा नजान्दा विद्यार्थीहरू एकलोपनको शिकार हुने गरेका छन्।

भविष्यको मार्गचित्र

अहिलेको प्रणाली केवल "कल्याणकारी" अर्थात् तत्कालको आवश्यकता पूरा गर्ने खालको मात्र छ, तसर्थ यसलाई "क्षमता अभिवृद्धि" तर्फ लैजान आवश्यक देखिन्छ। यसको अर्थ विद्यार्थीहरूलाई केवल खान-बस्न दिनु मात्र होइन, उनीहरूलाई आत्मनिर्भर बनाउनुपर्ने हो। भोजपुरका स्थानीय निकाय र विद्यालयहरूका लागि केही मुख्य सुझावहरू:

विशेष तालिमको व्यवस्था: शिक्षक र केयरगिभरहरूका लागि साङ्केतिक भाषा र विशेष शिक्षण विधिको अनिवार्य र निरन्तर तालिमको व्यवस्था हुनुपर्छ।

अनुकूल पाठ्यक्रम: विद्यार्थीहरूको क्षमता अनुसारको लचिलो पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गर्नुपर्छ।

गुणस्तर अनुगमन: वितरण गरिएका सहायक सामग्री र पोषण कार्यक्रमहरूको नियमित अनुगमन गरी त्यसको गुणस्तर सुनिश्चित गर्नुपर्छ।

सीपमूलक तालिम: विद्यार्थीहरू विद्यालयबाट बाहिरिँदा उनीहरूलाई कुनै न कुनै आयआर्जनको बाटोमा जोड्न स्थानीय सहकारी वा साना उद्योगहरूसँग समन्वय गर्नुपर्छ। मैनाबत्ती र धुप बनाउने जस्ता अहिले भइरहेका सीपमूलक कार्यक्रमहरूलाई अझै विस्तार गरी विद्यार्थीहरूलाई १६ वर्ष पुगेपछि समाजमा स्थापित हुन सक्ने बनाउनुपर्छ।

सन्दर्भ सामग्री

चौधरी, एन. (२०२५). अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूका लागि स्रोतसाधन उपलब्ध गराउने नीति र अभ्यासबीचको खाडल पहिचान: नेपालको भोजपुर जिल्लाको एक अध्ययन। काठमाडौं विश्वविद्यालय, स्कूल अफ आर्ट्स।

मानन्धर, बी. (२०२५). अपाङ्गता भएका बालबालिकाको हित प्राप्तिा लागि स्रोतसाधनको पर्याप्तता र सन्तुष्टिको खोजी: भोजपुर जिल्लाको एक अध्ययन। काठमाडौं विश्वविद्यालय, स्कूल अफ आर्ट्स।

Disclaimers

The views expressed herein do not necessarily represent those of IDRC or its Board of Governors.

Acknowledgements

This work was supported by the Global Partnership for Education Knowledge and Innovation Exchange, a joint endeavour with the International Development Research Centre, Canada.